

# ΑΠΟ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΦΤΙΑΓΜΕΝΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ; Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

---

Αγγελική Γιαννικοπούλου

Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία,  
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
aggianik@ecd.uoa.gr

Ενώ στην κοινή συνείδηση το υλικό των βιβλίων είναι απολύτως ταυτισμένο με το χαρτί, στην πραγματικότητα το βιβλίο δεν περιορίστηκε σε αυτό ούτε διαχρονικά ούτε στις μέρες μας, αφού όλα τα βιβλία δεν είναι χάρτινα, ή τουλάχιστον όχι καθ'ολοκληρίαν. Γιατί συμβαίνει, κάποιες φορές, το βιβλίο, και δη το εικονογραφημένο παιδικό, να διανθίζει τις σελίδες του με λεπτομέρειες από ύφασμα, καθρέφτες, πλαστικό ή άλλα στοιχεία, που καθορίζουν το είδος, τη χρήση, αλλά και το κειμενικό του μήνυμα. Από την άλλη, ακόμη και όταν το υλικό κατασκευής ενός βιβλίου περιορίζεται στο χαρτί, πάλι το είδος (π.χ. ανακυκλωμένο), η υφή, το βάρος, το πάχος και η ποιότητά του μπορούν να καταστήσουν δύο χάρτινα βιβλία πολύ διαφορετικά μεταξύ τους.

## *Μη αναμενόμενα υλικά*

Αν κάποιος αναρωτιόταν ποιο είναι το πιο περίεργο υλικό από το οποίο έχουν κατασκευαστεί βιβλία, οι απαντήσεις θα ήταν πολλές και διαφορετικές, αφού κατά καιρούς έχουν κυκλοφορήσει βιβλία από γυαλί, πάγο, χρυσό, σοκολάτα, χορτάρι, κερί, δέρμα ή γούνα. Σε αυτά θα πρέπει να προστεθούν και τα βιβλία των φουτουριστών που επέδειξαν ιδιαίτερη αδυναμία στο σίδηρο, είτε για ολόκληρο το βιβλίο, όπως στο τσίγκινο *Parole in Liberta Futuriste Olfattive Tattili Termiche* (= *Words in futurist, olfactory, tactile, thermal freedom*) (1932) του Filippo Tommaso Marinetti είτε απλώς στο δέσιμό τους, όπως στο προγενέστερο βιβλίο με βίδες *Depero Futurista* του Fortunato Depero (1927), που μπολιάζει το παραδοσιακό βιβλίο με στοιχεία μηχανικού αντικειμένου, αφού οι βίδες, τα ρουλεμάν και τα παξιμάδια δίνουν τη δυνατότητα προσθαφαιρέσεων ή αλλαγών στη σειρά των σελίδων.

Είναι γεγονός ότι η γκάμα των υλικών που πλέον χρησιμοποιούνται στην

κατασκευή του παιδικού βιβλίου και κυρίως όταν αυτά απευθύνονται σε μωρά –δες για παράδειγμα τα *Prelibri* (=Προβιβλία) του Bruno Munari (Antonello 2019)–καθίσταται ιδιαίτερα διευρυμένη: Βιβλία από κλωστές και υφάσματα, ώστε να προσφέρουν τη δυνατότητα αγκαλιάς, βιβλία από πλαστικό για να πλένονται και να επιπλέουν, ξύλινα βιβλία για να αντέχουν ή βιβλία από φελλό για λόγους οικολογικούς, μέχρι και βιβλία εδώδιμα για βιβλιοφάγους, ακόμη και κυριολεκτικούς, είναι μόνο μερικές από τις επιλογές υλικού στο χώρο του παιδικού βιβλίου.

### Βρώσιμα βιβλία

Ενδιαφέρον, και εξαιτίας και της σπανιότητάς τους, παρουσιάζουν τα βρώσιμα βιβλία, τα οποία προφανώς δεν αναζητούνται μεταξύ όσων δημιουργούνται στα πλαίσια του *International Book Festival*, όπου εδέσματα σε μορφή βιβλίου, πρώτα φωτογραφίζονται και μετά καταναλώνονται (δες για παράδειγμα τη δημιουργία των Chuck & Cara Matelliano, *Booklana - An Edible Odyssey* με σελίδες από φύλλο μπακλαβά). Γιατί όσο και αν φαίνεται περίεργο έχουν κυκλοφορήσει εδώδιμα προϊόντα σε μορφή βιβλίου, τα οποία αντιμετωπίζονται άλλοτε ως τροφή –το SPICEBK, για παράδειγμα, αποτελεί ένα βιβλίο με φύλλα συμπυκνωμένων μπαχαρικών ως προσθετικών γεύσης στο μαγείρεμα– και άλλοτε ως βιβλία. Για παράδειγμα το βιβλίο-τυρί του τοστ, *20 Slices* του Ben Denzer, λειτουργεί ως μια άλλου τύπου ‘νεκρή φύση’, αφού η αλλοίωση του υλικού του ‘βιβλίου’ στρέφει την προσοχή του ‘αναγνώστη’ του στη διαδικασία της καταστροφής και της σήψης, που εμμέσως παραπέμπει στην έννοια του θανάτου ως κοινής μοίρας όλων.

Από την άλλη, παιδικά βιβλία τυπώνονται σε σελίδες που μπορούν όχι μόνο να διαβαστούν αλλά και να φαγωθούν, με απώτερο στόχο την ενίσχυση του κειμενικού τους μηνύματος. Αν λοιπόν προσπαθήσουμε να καθορίσουμε το είδος των εντύπων στα οποία η βρώση δρα ενισχυτικά, εντοπίζουμε τέσσερις περιπτώσεις: α) βιβλία που αναφέρονται στην τροφή, όπως συνταγές μαγειρικής –δες τη συνταγή για λαζάνια *The Real Cookbook*, που σχεδιάστηκε στη Γερμανία από το Korfedesign studio, και έχει γραφεί πάνω στο ομώνυμο ζυμαρικό που μπορεί, αφού διαβαστεί, να χρησιμεύσει ως το βασικό υλικό του πιάτου, β) οδηγούς επιβίωσης, όπως το διαφημιστικό που κυκλοφόρησε από την Land Rover, και το οποίο σε συνθήκες ανάγκης στην έρημο μπορεί να καταναλωθεί, γ) βιβλίο με μυστικά, όπως το παιδικό *Eat this book* (από τις εκδόσεις Klutz, 2002) με 20 φύλλα με βάση την πατάτα, το οποίο, αφού διαβαστεί, μπορεί να φαγωθεί εξασφαλίζοντας για πάντα τη μυστικότητα του περιεχομένου του, και δ) αν και δεν υλοποιήθηκαν ακόμη, η συγγραφέας παιδικών βιβλίων Margaret Wise Brown διατύπωσε την άποψη για βιβλία από φρούτα, τα οποία θα διαβάζονται και θα καταναλώνονται μέσα στο αεροπλάνο προκειμένου να μειώσουν το άγχος της πτήσης (Marcus 2011).



Η βρώση του αναγνωστικού υλικού ως πανίσχυρου κινήτρου φιλαναγνωσίας και εισαγωγής στο γραμματισμό έχει κινήσει το ενδιαφέρον, έστω και περιθωριακά, και της βιομηχανίας τροφίμων (δες ζυμαρικά-γράμματα), αλλά και ερευνητών που προτείνουν φαγώσιμα βιβλία λογοτεχνίας, όπως συλλογή χαϊκού σε φέτες ψωμιού (Vergeri Alaca, 2019). Αναλώσιμα, πρόσκαιρα, αλλά συγχρόνως πολυαισθητηριακά, διεπιδραστικά και ικανά να δημιουργήσουν θετικές συνδέσεις για την ανάγνωση –άλλωστε παρόμοιο σκοπό εξυπηρέτησε στο ξεκίνημά της και η προσθήκη εικόνων στο πρώτο εικονογραφημένο βιβλίο, το *Orbis Pictus* του Comenius- τα βρώσιμα βιβλία ταιριάζουν κυρίως σε μικρότερους αναγνώστες που πλησιάζουν τα βιβλία τους με σωματοποιημένη ανάγνωση και μέσω συναισθητικών (*synesthesia*, Kümmmerling-Meibauer 2015: 252) εμπειριών, από τις οποίες δεν νοείται να λείπει η γεύση.

Άλλες φορές τα βιβλία, μολονότι δεν τρώγονται, σχεδιάζονται ώστε να μπορούν να προσεγγιστούν με το ... στόμα, αφού αυτός είναι και ο κύριος τρόπος με τον οποίο τα μωρά έρχονται σε επαφή με το βιβλίο. Μάλιστα στις μέρες μας, που η κοινή παραδοχή είναι ότι η φιλαναγνωσία αρχίζει με τη γέννηση (Fields 1989), έχουν κάνει την εμφάνισή τους βρεφικά βιβλία με μη αποσπώμενους κρίκους οδοντοφυΐας, αλλά και μασητικά παιχνίδια για να προσφέρουν ανακούφιση στα πονεμένα ούλα (*teething books*). Γιατί όσο περισσότερο τονίζεται το γεγονός ότι το 'μάσημα' αποτελεί την πρώτη αυθεντική μορφή ανάγνωσης (Beveridge 2017), τόσο πιο συχνά κυκλοφορούν βιβλία, όπως το *Books are for reading* της Suzy Becker, που, παρότι διατείνεται ότι τα βιβλία δεν είναι για να τα βάζουμε στο στόμα μας, η αντικατάσταση του χαρτιού σε δύο γωνίες του βιβλίου με μη

τοξικό λάστιχο οδοντοφυΐας, ώστε να ανακουφίζει τα μωρά-αναγνώστες που βγάζουν δόντια, μετατρέπει το βιβλίο σε πραγματικό αντι-κείμενο, αφού η υλικότητά του, με τρόπο απτό, αμφισβητεί αυτό που λεκτικά διεκδικεί το βιβλίο. Σε αυτό συντείνει και η διαγραμμένη λέξη του τίτλου που, παρά την απάλειψή της, εξακολουθεί να υφίσταται ως φυσικός τρόπος εξερεύνησης του βιβλίου από τα μωρά-αναγνώστες του.

### *Ο ρόλος του υλικού κατασκευής*

Μεγαλύτερο όμως ενδιαφέρον, από μια απλή καταγραφή των υλικών που χρησιμοποιεί το παιδικό βιβλίο, έχει ο ιδιαίτερος ρόλος που αυτά εξυπηρετούν. Μια σειρά ερωτημάτων φιλοδοξεί να αποτιμήσει τη σπουδαιότητα του υλικού κατασκευής τους: Η χρήση υλικών πέραν του αναμενόμενου χαρτιού γίνεται για λόγους προώθησης ή ενέχει σημαντικότητα και στην κατασκευή του κειμενικού μηνύματος; Επιπλέον, στην επιλογή του υλικού πόσο καθοριστικοί αποδεικνύονται οι οικονομικοί αλλά και οι γενικότεροι πολιτισμικοί παράγοντες; Υπάρχει περίπτωση το υλικό του βιβλίου να εμπλέκεται, δηλαδή να εξυπηρετεί ή ακόμη και να αντιμάχεται, την ιδεολογία του κειμένου;

### *Οι εξελικτικοί σταθμοί*

Είναι προφανές ότι η εξελικτική πορεία του βιβλίου περνά μέσα από τα υλικά κατασκευής του. Κείμενα πάνω σε πέτρα, μάρμαρο και περγαμηνές, έδωσαν τη θέση τους στο βιβλίο από χαρτί που κυριάρχησε στο πολιτιστικό μας προσκήνιο για αιώνες, μέχρι την πολύ πρόσφατη αμφισβήτησή του από το άυλο ηλεκτρονικό βιβλίο. Από τα βιβλία πάνω σε πήλινες πλάκες της Μεσοποταμίας, τους αιγυπτιακούς παπύρους και τα κινέζικα φύλλα από μπαμπού, μέχρι τα σύγχρονα χάρτινα ή ηλεκτρονικά βιβλία, η ιστορία του βιβλίου μοιάζει να συνδέεται στενά με εκείνη των υλικών κατασκευής του (Howard 2005).

Παράλληλα, και η προσωπική αναγνωστική πορεία κάθε ατόμου φαίνεται να ακολουθεί ανάλογη διαδρομή, αφού το υλικό κατασκευής των βιβλίων μεταβάλλεται και σε σχέση με την ηλικία του αναγνώστη. Τις πρώτες μέρες/μήνες της ζωής του παιδιού το βιβλίο είναι συνήθως πάνινο, μια και το μεγαλύτερο ζητούμενο είναι η ασφάλεια του νεαρού αναγνώστη. Σύμφωνα μάλιστα με την Louise-Marie Cumont, που δημιουργεί βιβλία από πανί, τα επονομαζόμενα *tapis de lecture* (= χαλάκια ανάγνωσης) –δες τα εξαιρετικά *Histoire sans parole, Au lit, Chut!*– το ύφασμα επιλέγεται για τα βρεφικά βιβλία, γιατί είναι το πρώτο υλικό που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο παιδί και τη μητέρα, κάτι σαν δεύτερο δέρμα, που ανακαλεί έντονες απτικές μνήμες (Beckett 2012). Γι' αυτό, και η επανακυκλοφορία κάποιων δημοφιλών εικονοβιβλίων σε πάνινη έκδοση στοχεύει σε μωρά αναγνώστες –δες για παράδειγμα την πάνινη έκδοσή του *A Very Hungry*

*Caterpillar: Clothbook* του Eric Carle.

Παράλληλα, δημοφιλές υλικό για τα παιδικά βιβλία είναι και το πλαστικό, αφού μια ολόκληρη σειρά πλαστικών, αδιάβροχων βιβλίων είναι σε θέση να συνοδεύσουν τους μικρούς αναγνώστες στο φαγητό τους (βιβλία που πλένονται) ή στο μπάνιο τους στη μπανιέρα ή τη θάλασσα. Η έμφαση στην μεγάλη αξία του βιβλίου κατά τη βρεφική ηλικία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία βιβλίων από υλικά που επιτρέπουν την ανάγνωση σε όλες τις συνθήκες και σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

Όμως, ακόμη και όταν το υλικό των βιβλίων για μωρά φτάσει να είναι το χαρτί, πάλι επιλέγονται βιβλία από χοντρό και ανθεκτικό χαρτόνι, ούτως ώστε να αντέχουν στη σκληρή χρήση που τους επιφυλάσσουν οι βιβλιόφιλοι αναγνώστες τους. Μάλιστα αυτή η επιλογή τείνει να αποκτήσει μια τέτοια κανονικότητα που τα τετράγωνα βιβλία από χοντρό χαρτόνι παραπέμπουν αυτομάτως σε πολύ νεαρό αναγνωστικό κοινό. Στις σπάνιες δε περιπτώσεις που το συγκεκριμένο φορμάτ επιλέγεται για βιβλία που απευθύνονται σε ωριμότερα ακροατήρια, αυτό γίνεται μόνο όταν η πρόθεση είναι να διαβαστεί το βιβλίο με συνεχή και αδιάλειπτη την προσοχή του αναγνώστη στη νέα γενιά –δες το βιβλίο του Art Spiegelman *In the shadow of no towers* (Abate, 2015).

### *Η αξιολογική συνεκδοχή*

Η αξιολογική συνεκδοχή, το περιέχον-βιβλίο αντί του περιεχομένου-κειμένου, που θέλει η ποιότητα του υλικού από την οποία είναι κατασκευασμένο ένα βιβλίο να παραπέμπει στην αξία του κειμένου που φιλοξενεί –δες χρυσόδετα Ευαγγέλια στολισμένα με πολύτιμες πέτρες– έχει επηρεάσει τον κόσμο του βιβλίου. Βιβλία πανόδετα ή δερματόδετα, ακόμη και βιβλία από σκληρό ή μαλακό εξώφυλλο αποτελούν επιλογές δηλωτικές ποιότητας, ενώ η απαίτηση του γνωστού κομίστα Will Eisner για έκδοση σε καλύτερο χαρτί και με δέσιμο βιβλίου της γραφιστικής του ιστορίας που αναφέρεται στον πόνο του πατέρα για το χαμό της μοναχοκόρης του, *A Contract with God*, σήμανε και τη γέννηση ενός νέου είδους, του graphic novel.

Ο χώρος του παιδικού βιβλίου κατά κανόνα πριμοδοτεί με ακριβές εκδόσεις τα βιβλία που θεωρεί ποιοτικά ή ακόμη και εμπορικά, ενώ αντίθετα η ευτέλεια της έκδοσης σφραγίζει τα εφημέρα, φτηνά βιβλία, στα οποία συχνά κανένας δημιουργός δεν διεκδικεί την πατρότητά τους.

Από την άλλη, ορισμένες φορές το υλικό του βιβλίου φαίνεται να δρα καταγγελτικά των κυρίαρχων απόψεων για την (απ)αξία της ανθρώπινης ζωής. Εκδόσεις που αναφέρονται σε κάθε λογής απόκληρους και ζωές που κινδυνεύουν να σβήσουν χωρίς κανείς ποτέ να νοιαστεί επιλέγεται να γραφούν πάνω σε τσαλακωμένα ‘παλιόχαρτα’, ενώ τόσο η απομίμηση άχρηστου χαρτόκουτου για το

εξώφυλλο του βιβλίου του Maurice Sendak *We are all in the dumps with Guy and Jack* που αναφέρεται σε άστεγα παιδιά, όσο και η ταπετσαρία στο ομόθεμο βιβλίο *Wayhome* της Libby Hathorn, λειτουργεί, όπως ήδη έχει επισημανθεί (Sipe & McGuire 2006: 295), ως σαφής οπτικο-απτικός υπαινιγμός μιας ανθρώπινης ζωής σκληρά ρημαγμένης, ανηλεώς πεταμένης και βάνουσα 'τσαλακωμένης'.

Αντίθετα, η καλαίσθητη, ακριβή έκδοση, η ποιότητα και το βάρος του χαρτιού στο *Μελάκ*, *μόνος* λειτουργεί ως φόρος τιμής στα ασυνόδευτα παιδιά που φτάνουν ως πρόσφυγες στα ελληνικά νησιά. Σε αυτήν την περίπτωση οι δημιουργοί του βιβλίου επιλέγουν να εκφράσουν τον σεβασμό και την εκτίμησή τους σε όλους τους πρόσφυγες μέσω και της υλικότητας του βιβλίου, της κομψής έκδοσης και του καλού χαρτιού πάνω στο οποίο φιλοξενείται η ιστορία τους (Yannicorouλου 2019).

### *Η ιστορία*

Από τις πλέον ενδιαφέρουσες στιγμές του βιβλίου είναι η συνειδητή επιλογή υλικού προκειμένου να εξυπηρετηθεί το κείμενο και να επικοινωνηθεί η ιστορία του. Τότε το υλικό κατασκευής του βιβλίου συνεισφέρει στην κατασκευή της ιστορίας ή στη μετάδοση των πληροφοριών, όταν το βιβλίο είναι γνώσεων. Γνήσια πολυτροπικό είδος το εικονογραφημένο βιβλίο, εκτός από τη λεκτική και οπτική τροπικότητα, αναδεικνύει και την υλικότητά του ως πολύτιμο εκφραστικό μηχανισμό (Yannicorouλου, 2013).

### *Βιβλία με διαφανείς σελίδες*

Στα παιδικά βιβλία τα (ημι)διαφανή χαρτιά επιλέγονται στην κατασκευή τους σε διαφορετική αναλογία: άλλοτε κυριαρχούν στο σύνολο του βιβλίου, όπου όλες τους οι σελίδες είναι διαφανείς, άλλοτε χρησιμοποιούνται εναλλακτικά σε συνδυασμό με τις συνηθισμένες αδιαφανείς σελίδες, και άλλοτε αποτελούν μικρά κομμάτια διαφανούς χαρτιού σε διαφορετικά χρώματα ή σχήματα, τα οποία ο αναγνώστης καλείται να τοποθετήσει πάνω στις εικόνες ενός συνηθισμένου κατά τα άλλα βιβλίου.

Σε αυτήν την τρίτη κατηγορία ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση του γαλλικού βιβλίου *L'enfant chasseur* του Adrien Parlange, που συνοδεύεται από το διαφανές πορτρέτο σε προφίλ ενός μικρού αγοριού, το οποίο, όταν τοποθετηθεί σε συγκεκριμένη, μαρκαρισμένη θέση πάνω στις ζωγραφισμένες εικόνες του βιβλίου, τις συμπληρώνει με τρόπο μαγικό εμφανίζοντας ζώα ή αντικείμενα, κομβικά για την πλοκή. Σε ένα βιβλίο που παλινδρομεί ανάμεσα στην πραγματικότητα και το όνειρο, αφού διηγείται την προσπάθεια ενός μικρού να αναζητήσει στο δάσος το νεαρό κυνήγο της ιστορίας που του διάβασε την προηγούμενη νύχτα η μητέρα του, οι μαγικές εικόνες που αναπάντεχα αναδύονται υποβάλλουν



την αίσθηση της απατηλότητας του ονείρου και της δημιουργικής δύναμης της φαντασίας. Στο βιβλίο η προσωπική εμπλοκή του αναγνώστη δεν αμφισβητεί, αλλά αντίθετα επιτείνει μια ατμόσφαιρα μαγείας, ενώ το μικρό διαφανές πορτρέτο του αγοριού συνεχώς υπενθυμίζει πόσο ασταθείς μπορούν να είναι οι αυστηροί διαχωρισμοί ανάμεσα στο αληθινό και το παραμυθένιο.

Η εναλλαγή αδιαφανών και διαφανών σελίδων εμφανίζεται συχνότερα από τις άλλες δύο περιπτώσεις, συμβάλλοντας κυρίως στη δημιουργία του σκηνικού της δράσης. Στα θαλασσινά τοπία του *Κυρίου Ιππόκαμπου* του Eric Carle, η προσθήκη διαφανών σελίδων με ζωγραφισμένα πάνω θέματα της χλωρίδας του βυθού, επιτρέπει στα ψάρια να κρύβονται ανάμεσά τους. Με την υιοθέτηση peek-a-boo σελίδων, το ξεφύλλισμα του βιβλίου από τα παιδιά αναγνώστες αναδεικνύει τα τυχαία συναπαντήματα του ιππόκαμπου με άλλους θαλασσινούς μπαμπάδες οι οποίοι ξεπροβάλλουν πίσω από τη θαλάσσια βλάστηση.

Πολύ επιτυχής είναι η (συν)ύπαρξη ημιδιαφανών σελίδων σε βιβλία, στα οποία η αφηγούμενη ιστορία διαδραματίζεται μέσα σε πυκνή ομίχλη. Στο βιβλίο του Bruno Munari *The circus in the Mist*, η εικονογράφηση του αστικού τοπίου πάνω σε γαλακτερά, διαφανή φύλλα δημιουργεί την αίσθηση ενός ομιχλώδους σκηνικού, που έρχεται σε αντίθεση με τα έντονα φώτα και την πολύχρωμη πανδαισία του τσίρκου (Compagnaro 2017).

Από την άλλη, στο βιβλίο *Hansel and Gretel* της Sybille Schenker, η επιλεκτική χρήση διαφάνειας συμβάλλει στη δημιουργία της επιβλητικής ατμόσφαιρας ενός παλιού παραμυθιού και αναδεικνύει την απειλητική συνθήκη της μοναχικής περιπλάνησης στο δάσος. Παραμυθικά τα μοτίβα και στο βιβλίο με διαφανείς

σελίδες του Nick Sharratt *Foggy foggy forest*, όπου η έννοια της διαφάνειας και το ομιχλώδες τοπίο αναδεικνύεται σε παιγνιώδη συνθήκη για ένα αναγνωστικό κάλεσμα μαντέματος της ταυτότητας των παραμυθικών προσώπων και των ενεργειών τους, τα οποία ο αναγνώστης βλέπει αρχικά μόνο ως περιγράμματα.

Η δυνατότητα συνύπαρξης εικόνων, που δίνει η ζωγραφική σε διαφάνειες, ακόμη και όταν δεν βρίσκονται στην ίδια σελίδα, χρησιμοποιήθηκε και στο λιθουανικό βιβλίο (βραβευμένο με White Ravens) της Ieva Babilaite *Skrisiu* (=θα πετάξω), που διηγείται κυρίως εικαστικά την προσπάθεια ενός πουλιού, το οποίο γεννήθηκε χωρίς φτερά, να πετάξει. Η χρήση εγχοπών και διαφανειών επιτρέπει στο μικρό πουλί να βρίσκεται διακριτικά κάτω από το άγρυπνο βλέμμα των γονιών του, που με απλωμένα τα δικά τους φτερά λειτουργούν ως προστατευτικό δίκτυο σε κάθε του δοκιμή. Καθώς οι εικόνες είναι ζωγραφισμένες σε διαφορετικές σελίδες από ημιδιαφανές χαρτί, τα πουλιά-γονείς αχνοφαίνονται στο βάθος σε ένα δεύτερο επίπεδο και, παρότι συνεχώς παρόντες, υποστηρίζουν διακριτικά τις προσπάθειες του μικρού να κατακτήσει, παρά την αναπηρία του, τα ύψη. Τα απλωμένα φτερά των γονιών που 'δανείζονται' μέσω της διαφάνειας στο μικρό, αποτελούν ένδειξη συνεχούς ενθάρρυνσης και προστασίας, και συνάμα λειτουργούν προεξαγγελτικά ως εγγύηση επιτυχίας.

Από την άλλη, στο γαλλικό *Je suis là* της Shizuka Shoji, ο θάνατος της γάτας είναι μάλλον υπαινικτικός, αφού γίνεται μόνο αόριστη αναφορά στην απώλειά της. Και ενώ στην αρχή η γάτα απουσιάζει βυθίζοντας στη θλίψη το μικρό φίλο της, στη συνέχεια την ξαναβρίσκουμε στις συνήθεις θέσεις της. Σε ένα μάλλον ασπρόμαυρο βιβλίο, όπου τα σκίτσα στριμώχνονται μέσα σε μια σπατάλη αρνητικού χώρου που παραπέμπει στο κενό της απώλειας, η γάτα επανέρχεται ζωγραφισμένη σε διαφανείς σελίδες και καταλαμβάνει την παλιά της θέση μόνο επειδή πέφτει πάνω στην επόμενη εικόνα του οικείου περιβάλλοντος, από το οποίο όμως ουσιαστικά απουσιάζει. Η τοποθέτηση της γάτας σε διαφανή χαρτιά και του παιδιού σε αδιαφανή παραπέμπει στη διαφορετική οντολογική τους υπόσταση, με τη γάτα να επανέρχεται στη ζωή του μικρού ως φευγαλέα ανάμνηση.

Τέλος, από τα βιβλία που είναι γραμμένα εξ ολοκλήρου σε διαφανή φύλλα ξεχωρίζει το *Il merlo ha perso il becco* του Bruno Munari, που αποτελεί την καταγραφή ενός παλιού ιταλικού τραγουδιού για το μαυροπούλι που έχασε αρχικά το ράμφος του και αργότερα το μάτι του, το πόδι του, το φτερό του κ.ο.κ., ώσπου έμεινε μόνο μια καρδιά. Καθένα από τα διάφορα μέρη του σώματος του άτυχου πουλιού τυπωμένο σε διαφορετική διαφανή σελίδα και στη σειρά με την οποία αναφέρονται στο τραγούδι δημιουργούν την ολοκληρωμένη εικόνα του στην αρχή του βιβλίου. Αυτή αποδομείται σταδιακά σε κάθε νέο γύρισμα της σελίδας. Όμως όσο το πουλί εξαφανίζεται κομμάτι-κομμάτι από τη δεξιά μεριά του βιβλίου, ξαναφτιάχνεται προοδευτικά, και αρχίζοντας από το ράμφος του, στην αριστερή. Έτσι οι διαφανείς εικόνες, που συνοδεύονται και από ένα λευκό πλαί-